

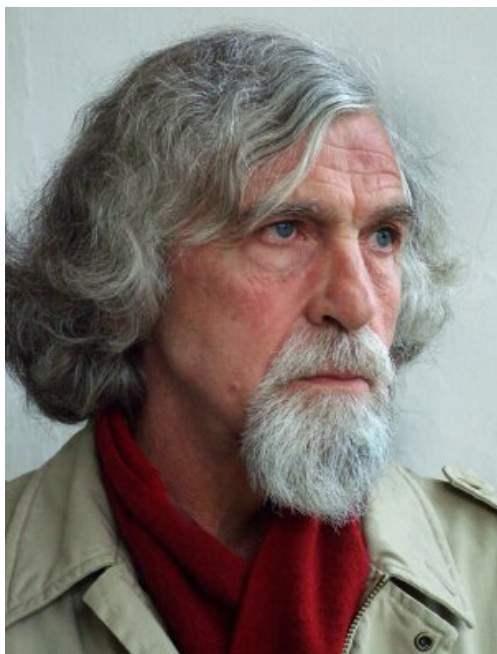
Ezüst hajú, fehér szakállú, hórihorgas kisgyerek

Gondolatok Maurits Ferencről

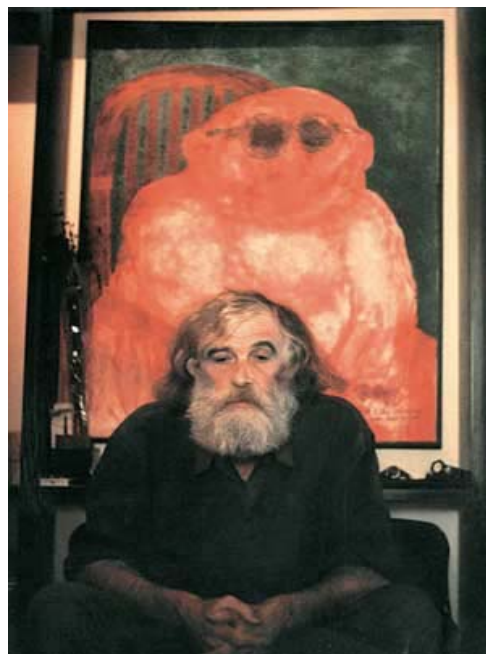
Bevezető

Skiccek, rajzok, pálcikababák, kusza vonalkák. Ha rákérdezőnk a gyermekkép alkotójára, hogy ez épp most mit ábrázol, a válasz általában az, hogy anyut és aput, vagy a szomszéd nénit, aki mindig szőlőt ad. Élnek és nevetnek, egymás kezét fogják a képeken. Ez a gyermeki boldogság optimizmusa. Már-már szentimentalizmusnak is mondhatnánk, hiszen ma már ez is annak számít. Ám, ha egy gyereket arra kérnénk, hogy most ennek az ellenkezőjét, a szomorúságot, a halált rajzolja le, ugyanúgy megtenné. Tehát tudja és érti, hogy a boldogság pillanatnyi állapotot jelent (mindeközben persze nem tudja, hogy ez a halál őt is utol fogja érni). Maurits Ferencet nem kérték erre. Ő megtette magától. A dolgozat írásakor kerestem, kutattam életrajzi adatok után. Konkrét adatok után, hogy mi történt vele az évek során, mi az, ami meghatározta a művészetét. Nem találtam. Elolvastam helyette sok-sok tanulmányt Tolnai Ottótól, Bányai Jánostól, Virág Zoltántól, Utsi Csabától stb. Mindenhol olyan állításokra bukkantam, amelyek megerősítettek, nincs szükség az életrajzi háttér ismeretére, hiszen a *Telep* c. verseskötetében a gyermekkori élményeiről számol be. Kezembe vettem, és valóban. Mint egy gyermek, aki épp a helyszínről szaladt elém, és a maga őszinteségében a friss élményét mesélné el. Pedig a kötet 1975-ös, keletkezésekor tehát Maurits Ferenc már harminc éves volt. 1945. május 4-én született Újvidéken az immár ezüst hajú, fehér szakállú, hórihorgas termetű festő és költő. Az újvidéki Telepen nőtt fel. Az Ács József által vezetett iparművészeti középiskolába járt, majd többek között az Új Symposion, a Híd, a Forum Könyvkiadó műszaki- és képszerkesztője volt. Számos elismerésben, díjban részesült.

Dolgozatomban Maurits gyermekkor-élményét szeretném kitárni, a felnőtt gyermekverseinek és képeinek összhangját, mondanivalóját, a Telep-élményt, és a művészetének felhasználhatóságát, azaz tőle származó örökségünk értékét. Tolnai Ottó így ír róla: *"Akármelyik rajzához közeledjünk is, azonnal látjuk: bármelyik gyerek folytathatná, Thészeusszá változva, messze szaladva a vonal végével, mint a macska a tyúkbéllal... Bármelyik gyerek – ám felnőtt egy sem. Nekünk viszont akkor meg kell próbálnunk a lehetetlent: kinyitni a tárt kaput."* Ez a verseire is ugyanígy igaz.

1. kép

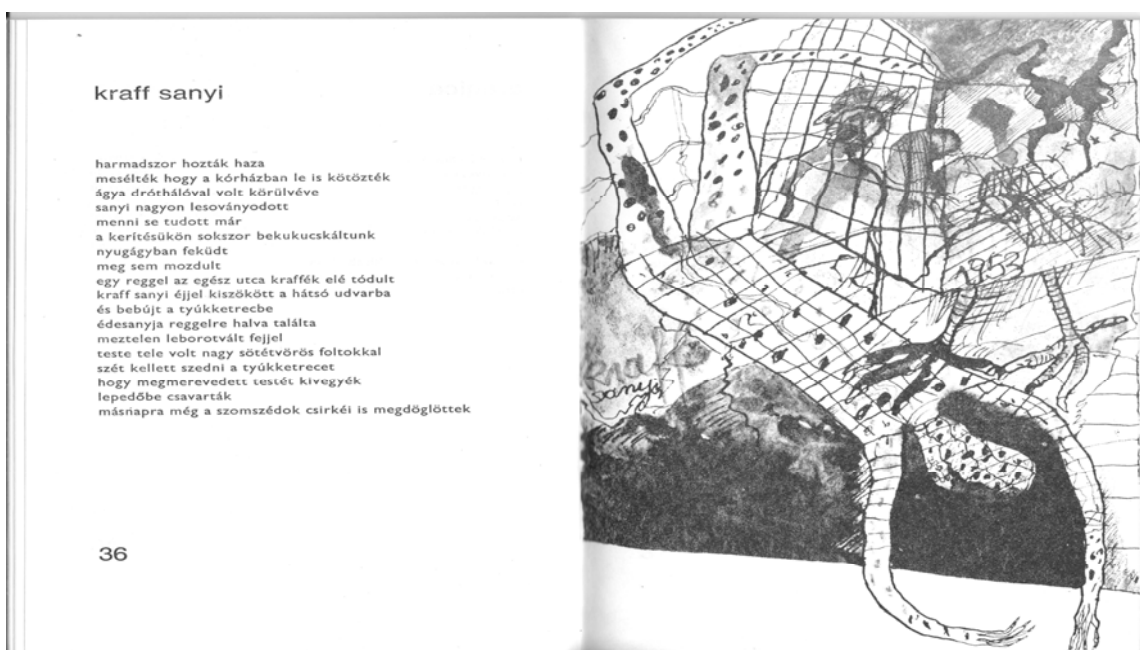
2. kép

Portrék Maurits Ferencről

Emlékképek az újvidéki Telepről: avagy a paradox módon abszurd, de valós világ

Mottó: "forrón ettük a babot/a kiskonyhában/legboldogabbak voltunk a világon" (Maurits Ferenc)

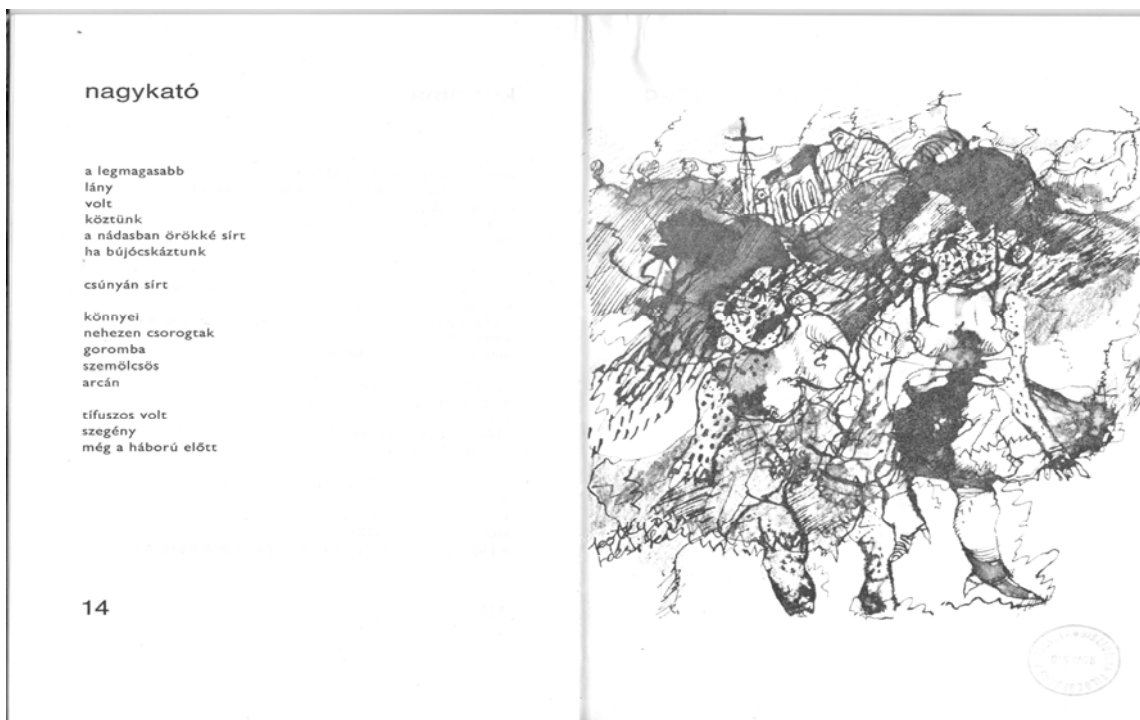
A második világháborúba született bele Maurits. S bár a világegés még születésének évében véget ért, a nyomai megmaradtak, és körüllejték egész gyermekkorát. Valamiképp paradoxon az, hogy a háború véget ért, hiszen halál, veszteség, éhség, kilátástalanság olvasható ki a *Telep* c. kötetből. E kötetbeli versei szociografikus értékűek, hiszen megfesti a Telep hangulatát egy-egy történet segítségével. Mégsem mondanám, hogy a Telepet írja le, hanem inkább az akkori Telep hangulatáról ad tudósítást, a képek azt az atmoszférát festik le, melyben a költő otthon volt, amelyben élt nap mint nap. Személyes történetek ezek. A kötetben előre haladva a szereplők közül (egyre többen és többen) a másvilágra kerülnek (*Krisztina, Ótata, Ómama, Dragica, Pici, Mancsi, Árpád, Maris néni, Ágnes, Kraff Sanyi* stb).

3. kép

Illusztráció a Telep c. könyvből

A másvilág szürkeségét, ridegségét, a halál félelmét valamivel ellensúlyozni kell, Maurits szürrealista képalkotással ellensúlyozza a halálfélelmet, például az *Ómama* c. versben: "a villanyóra zúgott/mint a hold/piros sapkás törpék/húzták az ablakot/[...]valaki beszólt/ómama meghalt". A halál kapcsán a költő a kötetben utal még valamire: az éhezésre, mint olyanra. Az éhezést még értékelhetjük társadalmi-gazdasági problémaként, ám a halált senki sem kerülheti el, háborúval vagy anélkül, betegséggel vagy öregséggel, de eljön: "tífuszos volt szegény/még a háború előtt" (írja *Nagykató* c. versében).

4. kép

Illusztráció a *Telep* c. könyvből

A kötet az anya portréjával indul (*Anya* c. vers). Ő ugyan a vers végére nem távozik a másvilágra, viszont világossá válik, hogy haldoklik ("... *anyának mindig fájt a feje és hányt/sírtunk mikor hányt a lavórba/vizes zsebkendőt tettünk homlokára/mikor hazajött a gyárból lefeküdt a vaságyra/és vetkőztettük/húgom fészülte/én erektől sötétlila lábait simogattam...*"). A vers utolsó sorában egyrészt megjelenik az önfeláldozás vagy felelősség, hiszen az anya, attól függetlenül, hogy haldoklik, mindennap megfőzi az ételt. Másrészt megjelenik az éhség, a hiány, hiszen mindennap krumplilevest főz, és a rántás is kimarad belőle. ("...*mindennap krumplilevest főztünk rántás nélkül*"). Az éhségre való másik jó példa a *Mongolica* c. vers: "*még az éjjel/valaki kifeszítette/a kamraajtót/a nagy százas szöveget/hiába sírtunk reggel/hiába szaladgáltunk a kertben/nem lesz/nem lesz nálunk disznóvágás*". Emellett még *A kenyér* ábrázolja ugyanezt: "*...kaptak a katicánál/de csak feketét öreget/mind a kettőt még az este megettük/üresen/mert nem volt zsír/nagyon gyorsan ettem/szájpadlásomat feltörte a kemény héj/fájt sokáig/vizet is alig tudtam inni*". A sok negatívként megélt emléket mégis a mottóként feltüntetett pozitív három sor zárja, az az optimizmus, melyhez egy gyermek mindig visszatér.

A versek nyelvi-retorikai szegénysége egyrészt a gyermek beszélő benyomását erősíti, másrészt erős tömörséget ad. Maurits animál, animációt készít ezzel a tömörséggel. Egyszerű képeket ír le, egymás mellé állítja, majd mozgásba hozza őket. Ám ez a mozgás nem látható, nem olvasható, pont úgy, ahogyan az animációnál sem látjuk a kamera átcúszását egyik képről a másikra. A verseiben a tárgyak is életre kelnek, mozognak, nevet kapnak, tehát fontos helyet foglalnak el az életében. Például: "*...volt egy nagy csúnya sporhetunk/mozdonynak hívtuk...*" (*Mozdony* c. vers) vagy "*...egy sötétkék öltöny maradt csak utána/meg egy hegedű /[...] szép néma hegedű volt/mikor anya eladta/egész nap sírtunk*" (*Apa* c. vers). Ami pedig fontos helyet kap egy művész életében, az később ihletforrássá válik. A versekben szereplő nevek újabb történeteket közvetítenek felénk, hiszen mindenkit ismerősként kezel az író. Ezáltal az olvasó ismerősévé is válik egy kicsit.

Fentebb azt írtam, hogy a versekkel fest. Pontosítanék: fest, de éles vonalakat rajzol. Nem szépítget, nem homályosít. In medias res: egy konkrét emléket lejegyez. Úgy, ahogyan az megmaradt benne. Tulajdonképpen nincsen vers, a szavakat illeszti úgy egymás

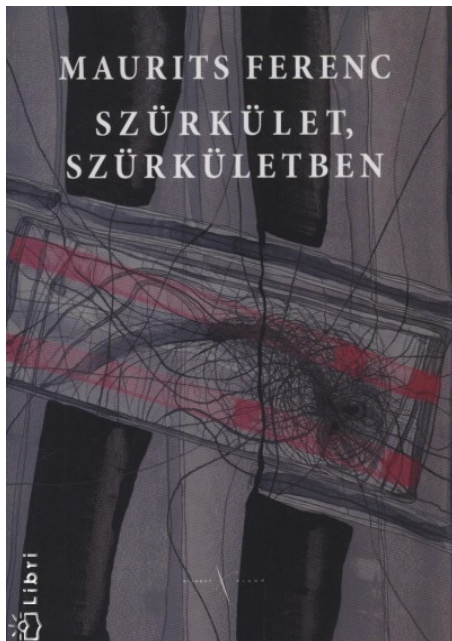
után, hogy verset alkossanak. Minden egyes szó emlékkép. Az egymásutániság, a szavak összeolvasása pedig megadja az emlékezés hangulatát. Így teremti meg az olvasóban is azt az érzést, amit ő érez, amikor ezekre a dolgokra gondol. Például a *Tanító bácsi* című versében: "rettegtünk/tőle/rücskös/arcát/belénk nyomta/énekorán".

5. kép

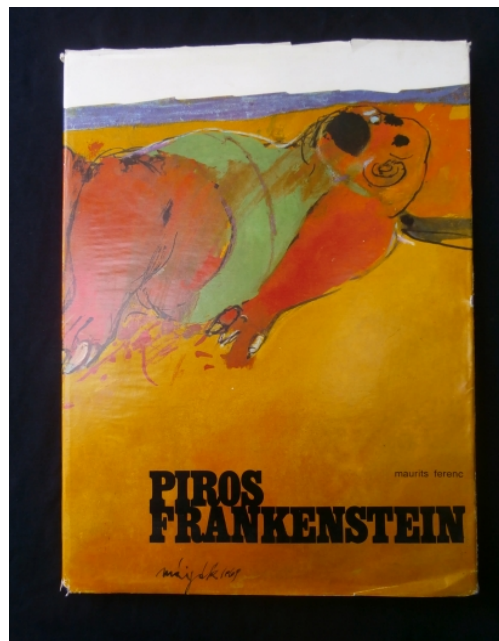
A Telep c. kötet fedőlapjának egy része

A *Telep* c. kötet folytatásának lehet tekinteni a *Szürkület, szürkületben* c. kötetét. Az emlékképek 31 év után visszatérnek, ugyanis a kötet 2006-os. A versek nyelvezetét a végsőkéig lebontotta, végképp csak szavakat tudunk olvasni. Bányai János ezt magával a szürkület folyamatával jellemzi, a naponta kétszer ismétlődő folyamattal, mely között viszonylag rövid idő áll rendelkezésünkre a pillanatok átélésére, ily módon az emlékezés sem lehet hosszú. A szürke szín pedig a hamu színe, az elmúlásé, a szegénységé, az önként vállalt magányosság jelképe, ami magát Maurits Ferencet is jellemzi. A versciklusokat a művész képei választják el egymástól. Ez nem új fogás tőle, hiszen már a *Piros Frankenstein* (1970) c. kötetben is képeket és verseket is közöl.

6. kép

Szürkület, szürkületben c.
kötet fedőlapja

7. kép

Piros Frankenstein c. könyv
fedőlapja

A képei és a versei egyaránt feszültséget keltők. Oto Bihalji-Merin írja a *Piros Frankenstein* előszavában: *"Közel áll hozzá a banális: a vulgáris élet íveit festi."* Egyetértek ezzel a kijelentéssel, a halál, a vér, a fájdalom a legtermészetesebb dolgok közé tartoznak. Nemcsak festi, hanem le is írja őket egyszerű emlékképekkel. Egyúttal egyértelműen Kafkához is köthető a munkássága, ahogyan azt már sokan észrevették, hiszen '95-ben Kafka művét illusztrálta. Munkái, mind a versei, mind a képei, tiszták, átláthatók, mégis van abszurditásuk. A halál ábrázolása gyermeki őszinteséggel úgy, hogy már gyermekként elfogadta a halált (akkor, amikor még az ember tisztában sincs vele, hogy maga a fogalom tulajdonképpen mit is jelent). Az élet abszurditása ez. A valóság, hogy megszületünk, folyamatosan halált látunk életünk során, alkotunk, élünk, majd egyszerűen mi is meghalunk.

Kép és vers, komparatiztikai távlatok: avagy a gyerekek a gyerektől tanul a legkönnyebben

Mottó: "Írni és festeni: mindkettőt ugyanaz a szó jelölte a régi egyiptomban."
(Aragon)

Bányai János fogalmazta meg a *Balkáni mappa* előszavában a legszebben Maurits munkásságának lényegét. Egyedisége kidolgozása során fennakadt volna, hacsak nem az elődökre, a tradícióra támaszkodott volna. Tehát fontos a tradíció megismerése ahhoz, hogy valami újat hozhassunk létre a meglévő után. A vizualitás nagyon fontos a 21. században. A gyerekek inkább mennek moziba, mint színházba, hiszen a mozi nagyobb vizuális élményt tud ma már nyújtani a technikának köszönhetően, vagy szívesebben néznek meg egy filmet, mint olvasnak el egy regényt. Verset is inkább megzenésített versként, átdolgozásként ismernek. Nehéz a valódi művészetet ma közelebb hozni a fiatalok többségéhez.

Mauritsot két szempontból találok érdekesnek emiatt. Egyrészt munkásságának komparatiztikai távlatai egyre nagyobb teret nyitnak a fiatalság felé. Maurits egyszerre író és festő. A versek nyelvezete lecsupaszított, könnyen érthető, mégis gondolkodási folyamatot indít be. Tematikája, a halál különösen a 13 és 18 év közötti fiatalokat érdekli. A halál, a vér, a *"tuslények"*, mind az abszurdum világához tartoznak. Irodalomórán Maurits versei és grafikai köthetők Kafkához, vajdasági költő lévén pedig a vajdasági irodalomhoz is, életműve mégis kimaradt a tananyagból. Talán azért, mert a pályája még nem tekinthető lezártnak, talán mert még él. De akkor Tolnai vagy Domonkos miért? Nem is ez a kérdés! Inkább az, hogy Maurits miért nem?

Másrészt munkái hozzásegítenek a művészképzéshez. Bodóczy István *A vizuális nevelés megújítása, új paradigmája* c. művében felvázolja a művészképzés problémáját, és azt, hogy a vizuális kultúra befogadását mi segíti jobban. A művészképzés új koncepciójának felsorolja néhány sarkalatos pontját a tanulmány végén. A tanulmányban ő is kitér a hagyományok ismeretének fontosságára, hiszen ez biztosítja a közölhetőséget. Hangoztatja, hogy az eredetiség, a különbözőség nem célja, hanem forrása az alkotásnak,

és, hogy fontosak az interdiszciplináris alkotások. Mindezt kipipálhatjuk Maurits életművében. Még egy dolog maradt: a közönség. Fontos tehát a művészeti nevelés fejlesztése a közoktatásban. Úgy gondolom, hogy Maurits Ferenc oktatása lehetne ennek a fejlesztésnek az egyik állomása a vajdasági diákok számára.

Bodóczky ezen kívül egy másik cikkében felhívja a művészetek fontosságára is a figyelmet, hiszen mindegyik ága más-más kompetenciát fejleszt. A vizuális kultúra a kreativitást és a vizuális kommunikációt, míg az irodalom a kommunikációban és a személyiség fejlesztésben segíti a gyermeket.

Az irodalom tanításával és befogadásával is problémák vannak a mai korban. Fenyő D. György magyarországi tanár egy kerekasztal-beszélgetés során elmondta, hogy a tanár feladata, hogy *"értő, olvasó, problémákra és önkifejezésre érzékeny gyerekeket neveljen."* A módszer kiválasztásánál pedig nincs más feladata, csak az, hogy ezt a célt elérje. Az irodalomtanítás egyik problémája, hogy a magyar irodalom líra-központú. Ezzel két probléma van: a gyermekek általános iskolás korban inkább még a történeteket várják jobban, és a másik az, hogy a magyar líra többségében a nyelv ékességének köszönhetően nehezebben befogadható. Ahogyan már említettem, Maurits lecsupaszított nyelvezete pedig könnyen befogadható, mégis a tömörsége, a nyelvezete gondolkodásra sarkall.

Mauritsnak az a pozitívuma még mindemellett, hogy a képeit és verseit tudjuk együtt tárgyalni. Még akkor is, ha a képei nem lokális jellegűek.

Összegzés

A gyerek a másik gyerektől tud tanulni a legkönnyebben, mert tőle tanul a legszívesebben. És, hogy visszatérjek a bevezetőben említett Tolnaitól származó idézethez, bármelyik gyerek folytathatná a rajzát. Nyilvánvalóan nem a szó szoros értelmében, de folytatni úgy is lehet, hogy továbbgondoljuk a már meglévőt, újat alkotunk a tradíció alapján, értelmezzük, gondolkodunk rajta, vagy egyszerűen csak befogadjuk.

Végül pedig, amit én tanultam tőle a dolgozat megírása során, a képeit és a verseit olvasva: hogy az ország helyzete korántsem olyan rossz, mint az ő idejében. Halál van, nélkülözés van, de nincs háború. Mert ha lenne, akkor Maurits világa és képei nem lennének olyan abszurdak, mint amilyenek most látszanak.

Felhasznált irodalom:

- Maurits Ferenc: Piros Frankenstein, Symposion könyvek 21, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1970
- Maurits Ferenc: Telep, Symposion könyvek 46, Forum Könyvkiadó, Újvidék 1975
- Maurits Ferenc: Balkáni mappa, Forum/Corvina Kiadó, 1997
- Maurits Ferenc: Szürkület, szürkületben. Kijárat Kiadó, Budapest, 2006
- Bányai János: Vers és kép: a szomorú képíró versei

In: Bányai János: Költő(k), könyv(ek), vers(ek). Könyv és kritika IV., Forum Könyvkiadó, Híd könyvtár, 2010

- Tolnai Ottó: Maurits nyomában, citátumokkal

In: Tolnai Ottó: A meztelen bohóc. Képzőművészeti esszék., Fórum Könyvkiadó, Újvidék, 1992

- Virág Zoltán: A lét fonalrezgése és vonalgörbéi: Maurits Ferenc munkásságáról

In: Virág Zoltán: A szomszéd kapui. Tanulmányok., zEtna-Basiliscus Kiadó, 2010

- Bányai János: Maurits Ferenc Franz Kafka elbeszéléseit olvassa

In: Tiszatáj irodalmi folyóirat, 1999, 53. évfolyam, 2. szám

- Duranci Bela: "Abszurd költészet lapjai". Maurits Ferenc.

In: Létünk, 1987, 17. évfolyam, 6. szám

- Weiner Sennyey Tibor: Maurits. A megmaradt szürkületből.

In: Spanyolnátha művészeti folyóirat, 2009. tavasz, 6. évfolyam, 1. szám

- Danyi Magdolna: Naiv költészet

In: Újsymposion, 1975, 11. évfolyam, 126. szám

- Bódis Zoltán: Gyermekek, nyelv, költészet

In: Új Forrás, 2005. május, 37. évfolyam, 5. szám

Internetes források:

- Az olvasóvá nevelés problémái az ezredfordulón, Új Pedagógiai Szemle, 2000 július-augusztus

<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00040/2000-07-np-Kerber-Olvasova.html>

- Bodóczy István: Művészetek

http://mkne.hu/NKNS_uj/Muveszetek.pdf

- Bodóczy István: A vizuális nevelés megújítása, új paradigmája, Új Pedagógiai Szemle, 2003 július-augusztus

<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00073/2003-07-ta-Bodoczky-Vizualis.html>

- Bányai János: Maurits-tárlat Szenteleky-ereklyék mellett

<http://www.zetna.org/zek/folyoiratok/86/banyai.html>

- Kovács Gergely: Magasfeszültségű vonalak – Maurits Ferenc grafikai munkássága

<http://kepiras.com/2013/04/kovacs-gergely-magasfeszultsegu-vonalak-%E2%80%93-maurits-ferenc-grafikai-munkassaga/>

- Harkai Vass Éva: Szürke háttér, fekete keretben

http://adattar.vmmi.org/cikkek/18041/hid_2006_12_10_harkai.pdf

- Utasi Csaba: Visszatérés a gyerekkorhoz

<http://epa.oszk.hu/01000/01014/00036/pdf/077.pdf>

Képek forrása:

1. kép: <http://archiv.magyarsozso.com/arhiva/2004/okt/28/main.php?l=muvelodes.htm>

2. kép: http://www.likovnikrug.org/MAURITS_FERENC-140-1-198

3. kép: Saját szkennelés Maurits Ferenc Telep c. könyvének 36. és 37. oldaláról

4. kép: Saját szkennelés Maurits Ferenc Telep c. könyvének 14. és 15. oldaláról

5. kép: Saját szkennelés Maurits Ferenc Telep c. könyvének fedőlapjáról

6. kép: <http://www.libri.hu/konyv/szurkulet-szurkuletben.html>

7. kép: <http://www.antikvarijat-phoenix.com/piros-frankenstein-knjiga-5652>